

Hořavine proze „između“ (*Matěj Hořava, Mjesto presjedanja*)

Sjećam se, i to kao da je bilo jučer, kad sam prvi put, nedugo nakon njezinog izlaska u Češkoj 2014. i prije nego što je ovjenčana tamošnjom književnom nagradom Magnesia Litera, čitao *Rakiju*, „prozu iz Banata“ Matěja Hořave. Ta tanašna zbirka priča osvojila me svojim istančanim lirizmom koji je proizlazio iz specifičnog, hipersenzibilnog osjećanja svijeta, koje se pak spretno izmicalo patetici. Zaveo me njezin hipnotički ritam, sintaksa koja se rastakala u poetski destilat, žilet-jezik koji je bio cizeliran i u kojem je baš sve bilo na svom mjestu, poput kakvog preciznog satnog mehanizma, a koji je istovremeno bio tečan i silovit poput vodopada, što su dodatno naglašavale bezbrojne aposiopeze, razdrobljenost u trotočju u kojoj su se misli izduživale onkraj izrečenog, u ono što je ostalo neizrečeno, a katkad i neizrecivo. Ukratko, bila je to knjiga koja je, mene barem, pogađala točno u živac. O Hořavi tada nisam znao ništa, kao što to nije znao nitko drugi: njegovo je ime bilo obavijeno velom tajne jer je posrijedi bio pseudonim. Uskoro su uslijedili hvalospjevi književne kritike i spomenuta književna nagrada koja je – ako ništa drugo – učinila da njegova knjiga barem neko vrijeme bude predmet razgovora, čitanja i kritičarskih preokupacija. U međuvremenu sam *Rakiju* s uživanjem preveo na hrvatski (Artikulacije 2019) i imao priliku provesti s Hořavom nekoliko dana, kada je 2019. boravio na Galovićevoj jeseni u Koprivnici. Rumunjski Banat, koji ga je inspirirao za *Rakiju*, tad je već bio iza njega; njegov život odvijao se (uglavnom) u Gruziji, u nekoj vrsti dobrovoljnog izgnanstva u kojem je također podučavao češki jezik.

Svega se toga živo sjećam, a sjećam se i blagog razočaranja kad sam nakon velikog iščekivanja pročitao njegovu sljedeću proznu zbirku *Mjesto presjedanja* (*Mezipřistání*, 2020; hrvatsko izdanje Disput 2023, prev. Mateja Pavlic). Činilo mi se – a tog sam mišljenja i danas, nakon ponovljenog čitanja – da se nije odmaklo previše, osim dakako u prostornom smislu: egzotični rumunjski Banat, magični prostor pred izumiranjem, nadomješten je podjednako egzotičnim Tbilisijem, banatska divlja realnost zamijenjena je onom brutalnom gruzijskom. Sve drugo ostalo je načelno nepromijenjeno. Način izlaganja, vremenski planovi, jezik, izbor protagonista, koncept zbirke kao cjeline, sve je predstavljalo nastavak ili varijantu osebnog rukopisa koji se već kristalizirao u *Rakiji* – uostalom, Hořava se u ovoj zbirci čak i pojedinim motivima (vjenčani prsten, život u Bavarskoj, dom u mjestu Brdy, događaji iz života u Brnu i Banatu itd.) nadovezuje na svoj debi, što dodatno pojačava dojam da se radi o nekoj

vrsti nastavka već zacrtanog, dokazanog i uspješno prevaljenog puta. A taj se put iz nekog razloga prevaljuje sada po drugi put. Priznajem, možda nisam sasvim pravedan. Jer, *Mjesto presjedanja* dobra je knjiga, i onaj tko nije čitao *Rakiju* čitat će je sa zanimanjem, a moguće da će doživjeti onaj isti aha-efekt koji sam ja doživio prije sad već gotovo deset godina. Ali ne mogu se oteti dojmu da se radi o kopiji. Ne doduše o blijedoj kopiji, ali ipak o kopiji. Zar već to samo po sebi nije dovoljno, da ne kažem previše (premalo)?

Mjesto presjedanja čini 29 proza. Na prvu bi se, uzevši u obzir njezin opseg, moglo zaključiti da je to knjiga koja je skrojena po mjeri današnjeg čitatelja koji svuda i vazda žuri. Ali neće je baš najlakše pročitati u hodu i žurbi jer Hořavine su priče opore. I ovdje imamo izrazito subjektiviziranu naraciju u smislu permanentnog naglašavanja vlastitog „ja“, što nije iskazano samo u gramatičkom licu (pripovjedač u prvoj osobi), nego mnogo više u subjektivnom, liriziranom proživljavanju svijeta. I ovdje, kao što je već rečeno u uvodu, upoznajemo nama pomalo dalek svijet (Gruzija/Tbilisi) u koji pripovjedača odvodi zanimanje, ali možda više od toga neka neukrotiva potreba da se ide (bolje rečeno: pobjegne), i taj eskapizam nešto je što se poput kakva svrdla probija kroz tkivo svih priča. Kompozicijski gledano, i ovu zbirku čine relativno samostalne pripovijetke koje u konačnom zbroju, dakako zahvaljujući jedinstvu likova, mjesta i vremena, čine kompaktnu cjelinu. Hořavin pripovjedač/lik bilježi životne priče Gruzijaca na koje često sasvim slučajno naiđe u svojim tumananjima i koji su napola slomljeni od života i rata, a napola od alkohola, svakog na nekoj svojoj ivici ludila. Istovremeno on melankolično evocira neki događaj ili osobu iz vlastite intimne prošlosti. A prošlost je u *Mjestu presjedanja* (naravno, ista je stvar i u *Rakiji*) od velike važnosti. Hořavine priče u vremenskom su smislu često dvoplanske, počivaju na polifoniji vremena: prošlost se probija kroz sadašnjost, oživljava i grozničavo vrije u prisjećanju koje se zbiva sada, u pripovjednom prezentu. Prošlost i sadašnjost tako supostoje, a pripovjedač leluja između dviju privremenosti: one koja je već prošla i one čijem prolaženju upravo svjedoči(mo), što je dvostruka gorkost koju je teško ne osjetiti. Na tu shizofrenu situaciju, na kraju krajeva, upućuje i naslov knjige. Na češkom on glasi *Mezipřistání*, što bi u doslovnom prijevodu značilo „međuslijetanje“, „međupristajanje“. To „između“, to mjesto između jednoga i drugoga, koje ne osjećamo kao svoje, nego kao neku prinudnu nužnost, najbolji je opis stanja protagonista. I ovdje i ondje, ni ovdje ni ondje – ovisi kako tko gleda.

Kao i u *Rakiji*, i u *Mjestu presjedanja* važnu ulogu ima priroda, opet podjednako pastoralna i u isti mah surova. Ona je više od pukog dekora ili geografske zadanosti. Priroda nije samo utočište pripovjedaču koji je zasićen životne buke i žurbe, nego i višestruko napuklo civilizacijsko ogledalo u kojem se odražavaju sudbine drugih, nagrizene bilo kolektivnim bilo individualnim tragedijama, a nerijetko i jednim i drugim – dovoljno je pročitati sjajnu uvodnu pripovijetku *Tuđe cipele*, koja će, lako moguće, čitatelja izuti iz cipela. Mene jest. Ali (vraćam se početku ovog teksta), to sam „izuvanje iz cipela“ od istog autora već iskusio, i usprkos činjenici da su posrijedi dobre, štoviše često odlične proze, ova je knjiga za mene izgubila onu moć i onu snagu otkrivenja koje je imala *Rakija*. Razlog je banalan a neumoljiv: teško je nastaviti s istom poetikom ne pribjegavši nekom radikalnijem rezu i istovremeno očekivati da će to izazvati onaj isti drastični efekt koji je pratio prethodnu knjigu. Hořava je, ukratko, ostao – „između“.

(objavljeno u časopisu Tema, 4-5-6/2023)